

Lapsiperheköyhyyttä on torjuttava syksyn talouspäätöksillä

Köyhyys on lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen riskitekijä. Lapsena koettu köyhyys on yhteydessä myöhemmässä elämässä alhaiseen koulutustasoon, mielen-terveysongelmiin ja heikompaan hyvinvointiin.

Huono-osaisuus periytyy helposti seuraavalle sukupolvelle. Vaikka lapsiperheköyhyyden kielteiset elin-kaarivaikutukset on tiedostettu jo pitkään, toimenpiteet sen kitkemiseksi ovat viime vuosina olleet vähäisiä.

Lapsiperheköyhyys on vaarassa kasvaa koronakriisin myötä, ellei sitä torjuta syksyn talouspäätöksillä sekä pitkän linjan strategisilla valinnoilla. Koronakriisin hoidossa on estettävä lapsiperheköyhyyden paheneminen suuntaamalla erityistukea perheille.

Suosituksukset

1. Lapsilisien jälkijättöisyys on korjattava.
2. Perusturvan uudistuksella on torjuttava lapsiperheköyhyyttä.
3. Perheiden asuinoloja on parannettava kohtuuhintaisella asumisella.
4. Koulutuksen ja varhaiskasvatuksen laatu on turvattava kuntien talouspaineissa.
5. Harrastussetelin käyttöönottoa on kiirehdittävä.

TERMIEN SELITYKSET

Absoluuttinen köyhyys

Absoluuttisella tai äärimmäisellä köyhyydellä tarkoitetaan tilaa, jossa ravinnon, vaatetuk-
sen ja asumisen vähimmäisedellytykset eivät täyty.

Suhteellinen köyhyys

Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän selkeää huono-osaisuutta verrattuna muun väestön keskimääräiseen elintasoon tai elintapaan.

Lähde: EAPN-FIN

Suositus 1.

Lapsilisien jälkijättöisyys on korjattava.

Lapsilisä on hallinnollisesti kevyt tukimuoto, jonka ylimääräisiä maksupäiviä olisi jo ollut aihetta käyttää kesän 2020 aikana akuutin kriisin hoidossa. Toivottavasti syksyille 2020 lisätään maksupäiviä. Lapsilisän säilyttäminen ja vahvistaminen universaalina, lapsimäärään sidottuna etuutena on keskeinen lapsiköyhyyttä torjuva toimi myös pitkällä aikajänteellä. Tarveharkintainen, tulosidonnainen tai progressiivinen tuki tuottaisivat väliinpuotoajia sekä byrokratia- ja kannustinloukkuja. Työssäkävien köyhyys on Suomessa nimenomaan lapsiperheitä koskeva ilmiö.

Poliittiset päätökset ovat vaikuttaneet lapsiperheköyhyyden kasvuun viime vuosina. Lapsiperheiden tukeminen toimeentulotuen avulla ei ole kestävä ratkaisu, mutta ensisijaisten etuuksien leikkaukset ja puuttuvat indeksikorotukset ovat johtaneet siihen, että yhä useampi perhe on toimeentulotuen varassa. Korjaukset tulee tehdä ensisijaisiin etuuksiin. Lapsiperheiden etuuksien heikkeneminen on koskettanut erityisen ankarasti köyhiä lapsiperheitä. Lapsilisän keskimääräinen reaaliarvo on nyt noin 19 prosenttia alempi kuin vuonna 2000. Kansainvälisestikään verrattuna Suomen lapsilisä ei ole enää ostovoimaltaan hyvä. Se on OECD-maiden keskitasoa.¹ Jotta lapsilisissä saavutettaisiin vuoden 1994 reaalitaso, niitä tulisi korottaa 47–68 prosenttia 2020 tasosta.² Kotihoidon tuen reaaliarvon laskeminen samanaikaisesti on lisännyt pikkulapsiperheiden köyhyyttä.

Aina 1990-luvun laman jälkeisistä leikkaustoimista lähtien päätöksenteossa on ollut voimakas trendi leikata lasten ja perheiden universaaleista peruspalveluista ja etuuksista ja sen sijaan suunnata varoja korjaaviin palveluihin ja kohdennettuihin, harkinnanvaraisiin etuuksiin. Tämä muutos on epäonnistunut, ja se on tuottanut aiempaa

kalliimpaa, byrokraattisempaa, tehottomampaa ja eriarvoisuutta lisäävää lapsi- ja perhepalvelujen ja -etuuksien kokonaisuutta.

Lapsilisäjärjestelmän sisällä yksinhuoltajakorotuksen suhteellinen osuus on kasvanut, mikä murentaa jo valmiiksi heikennyttä universaalitukien asemaa. Yhden vanhemman perheiden tuki tulee tarpeeseen, sillä pienituloisuus on heillä yleisempää kuin kahden vanhemman perheillä. Tällä hetkellä yksilapsisen yksinhuoltajaperheen lapsilisästä 40 % on yksinhuoltajakorotusta.

Lapsilisien korottaminen ei nykyolaisuuksilla auta kaikkein köyhimpiä perheitä, sillä lapsilisä ei katsota etuoikeutetuksi tuloksi toimeentulotukea myönnettäessä, vaan lapsilisät vähennetään pois toimeentulotuesta. Tilanteen korjaaminen lakimuutoksella on välttämätöntä, jotta myös kaikkein köyhimmät perheet hyötyisivät lapsilisästä.

Suositus 2.

Perusturvan uudistuksella on torjuttava lapsiperheköyhyyttä.

Hallitus on ohjelmassaan sitoutunut sosiaaliturvan uudistamiseen ja toimimaan ”johdonmukaisesti lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi hallituskauden aikana”. Pidämme välttämättömänä, että lapsiperheköyhyyden vähentäminen asetetaan yhdeksi perusturvaturvauudistuksen päätavoitteeksi ja kriteeriksi, jonka pohjalta uudistuksen onnistumista arvioidaan. Perusturvauudistuksessa on turvattava ensisijaisten etuuksien, kuten vähimmäispäivärahojen riittävä taso, jotta toimeentulotuen varaan jäisi yhä harvempi.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n tutkimuksen (2019)³ mukaan vanhempien ja lasten hyvinvointi on kaikilla käytettävissä olleilla hyvinvoinnin osoittimilla heikompaa perheissä, joissa vanhempi arvioi toimeentulon olevan hankalaa. Tulokset osoittavat myös, että palvelujen käyttö

Työssäkävien köyhyys on nimenomaan lapsiperheitä koskeva ilmiö.

on suurempaa mutta saatavuus heikompaa, jos perheessä on toimeentulo-ongelmia. Taloudelliset huolet ja sosiaaliturvan toimimattomuus kuormittavat siis myös kuntien palvelujärjestelmää. Perheiden toimeentuloa tukemalla voidaan vähentää palvelutarvetta, kun vanhempien kokonaiskuormitus alenee.

Suositus 3.

Perheiden asuinoloja on parannettava kohtuuhintaisella asumisella.

Korkeat asumiskustannukset pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa muodostavat toimeentulo-ongelman lapsiperheille. Lapsiperheiden bruttotuloista yli viidennes menee asumiseen, ja osuus on ollut lievässä kasvussa. Alueellisten erojen lisäksi on merkittäviä perhetyyppien välisiä eroja. Yhden vanhemman perheillä vastaava osuus on yli 30 %.

Suomalaiset lapsiperheet asuvat myös ahtaasti verrattuna niin toisiin länsimaisiin lapsiperheisiin kuin muihin suomalaisiin asuntokuntiin. Vuonna 2018 vajaa kolmannes asuntokunnista, joissa oli lapsia, asui Suomessa ahtaasti. Kolmeen neljästä ahtaasti asuvasta asuntokunnasta kuului alle 18-vuotiaita lapsia. Alle seitsemänvuotiaita kuului puolestaan joka toiseen ahtaasti asuvista asuntokunnista. Kaikkein ahtaimmin asuvat pienilapsiset perheet, joilla myös lapsiperheköyhyys on yleistä.⁴

Kalliit asumiskustannukset kuormittavat lapsuutta kahdella tavalla. Ne aiheuttavat sekä perheiden talouteen niukkuutta että heikentävät arjen hyvinvointia asumisen ahtauden vuoksi. Lapsella tulee olla tilaa leikkiä kotonaan sekä viettää aikaa siellä myös kavereiden kanssa.

**3/4 ahtaasti
asuvista
asuntokunnista
on lapsiperheitä.**

Suositus 4.

Koulutuksen ja varhaiskasvatuksen laatu on turvattava kuntien talouspaineissa.

Koulutuksen merkitys köyhyyden vastaisessa taistelussa on keskeinen. Erityisesti laadukas varhaiskasvatus ja perusopetus tukevat lasten yhdenvertaisuutta sekä torjuvat syrjäytymisen ylisukupolvista periytyvyyttä. Koronan jälkeisenä aikana on suuri vaara, että kuntien talouspaineet purkautuvat merkittävinä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatuun kohdistuvina leikkauksina. Mikäli tämä uhka toteutuu, koronakriisin vaikutukset ulottuvat jopa vuosikymmenten päähän ja kohdistuvat ennen kaikkea lapsiin, jotka ovat jo valmiiksi heikommassa asemassa. Lasten eriarvoisuus kasvaa. Valtion talousarviossa on turvattava kuntien tukemiseen sellaiset resurssit, että leikkaukset lasten arkeen voidaan välttää. Toimenpiteillä on kiire, sillä elokuun 2020 alkuun mennessä jo parikymmentä kuntaa on ilmoittanut opettajien lomautuksista syksyille juuri koulujen alkamisen aikaan.

Suositus 5.

Harrastussetelin käyttönottoa on kiirehdittävä.

Perheen köyhyys on lapselle osallisuuden este, mikäli lapsi ei voi osallistua ikätovereiden kanssa eri harrastuksiin.⁵ Osattomuuden kokemus jättää syvät jäljet, jotka vaikuttavat pitkälle lapsen tulevaan elämään. Harrastaminen on kuitenkin yhä kalliimpaa ja harvempien ulottuvilla, sillä harrastusten kustannukset ovat nousseet koko 2000-luvun ja nopeasti. Nyt perheiden taloustilanteen heikennyttyä koronakriisin jälkiseurauksena on ensiarvoisen tärkeää huolehtia siitä, etteivät lapset joudu lopettamaan harrastuksiaan ja että aiemmin harrastuksista osattomiksi jääneet lapset pääsevät nyt mukaan. Tukemalla perheitä tuetaan myös harrastuksia ylläpitäviä yhteisöjä selviämään kriisiin yli. Jo tehdyt suunnitelmat harrastussetelin käyttöönotosta tulee toteuttaa nopeutetulla aikataululla niin, että syyskauden 2020 alkaessa perheillä on varmuus harrastustoiminnan jatkuvuudesta.

Taustaa

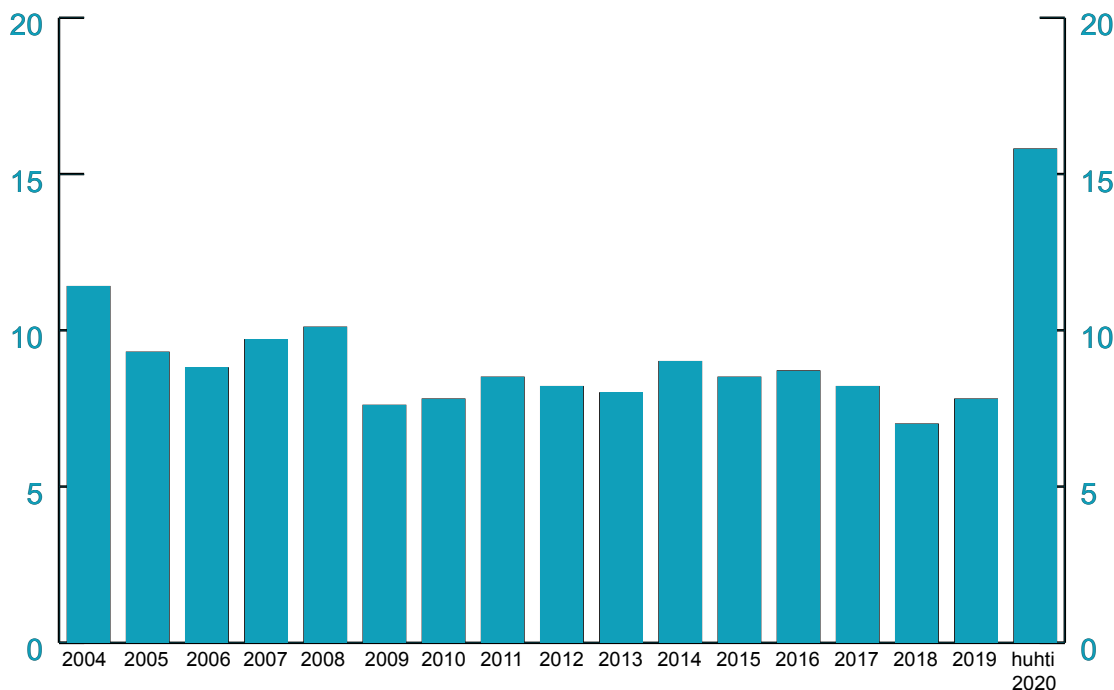
Suomessa absoluuttinen köyhyys oli vuoteen 2020 tultaessa saatu painettua lapsiperheissä matalalle tasolle, mutta lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on ollut vuodesta 2012 lähtien lievässä kasvussa. Koronakriisin aikana on ilmennyt jälleen merkkejä myös absoluuttisesta köyhyydestä, kun ruuasta ja muista perustarvikkeista on ollut pulaa osassa perheistä.

Tarkkaa tutkimustietoa kriisin vaikutuksista ei vielä ole, mutta on vahvoja viitteitä siitä, että kriisi iski perheisiin voimalla ja nopeasti. Lastensuojelun Keskusliiton koordinoiman Kaikille eväät elämään -hankkeen selvityksen⁶ mukaan noin kymmenesosa perheistä on sellaisia, joissa ainoa tai molemmat huoltajat kärsivät taloustaantumasta jo huhtikuussa 2020. Noin 55 000 uutta perhettä kokee koronakriisin takia taloudellista niukkuutta.

Perheiden talouteen eivät vaikuttaneet ainoastaan vanhempien lomautukset ja irtisanomiset. Nuorisoikäisten lasten ja opiskelevien vanhempien kesätyöpaikkoja on peruttu, tutkinnon suorittavien vanhempien työllistyminen on vaikeutunut ja yritystoiminnassa on suuria vaikeuksia.

Koronakriisin jälkihoidossa perheiden kannalta keskeisintä on, että työstä kriisin myötä pois joutuneet vanhemmat voivat palata työhön. Koronakriisin aiheuttamiin vahinkoihin tarvitaan lisäksi myös perheille suunnattua erityistukea. Osa perheistä selviää tilapäisistä hankaluuksista säästöjen ja lyhennysvapaiden avulla, mutta osalle vaikeudet iskevät suoraan arkeen. Tilanne vaikeutuu, kun monet arjen verkostot ja palvelut ovat olleet poissa pelistä. Esimerkiksi lasten tuetut lomat oli kesän ajalta enimmäkseen peruttu. Perheiden taloudellisella tukemisella on kiire.

Kansallinen lapsistrategia on erinomainen väline lapsiperheköyhyyden pitkjänteiseen torjumiseen. On keskeistä, että jo alkaneessa strategiatyössä varmistetaan uskottavat keinot lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi sekä niiden toteutumisen seuranta, jotta toimia voidaan tarvittaessa tehostaa. Parlamentaaraisella valmistelulla voidaan turvata toimien jatkuvuus yli vaalikausien.

Vaikeuksin tai suurin vaikeuksin toimeentulevat lapsiperheet 2004–kevät 2020 (%).

Paju, Petri. Paikoiltaan siirretty arki – Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään -selvitys. Kaikille eväät elämään -hanke, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2020. <https://www.lskl.fi/julkaisut/paikoiltaan-siirretty-arki-selvitys/>

LISÄTIETOJA

Sonja Falk, erityisasiantuntija,
Lastensuojelun Keskusliitto
sonja.falk@lsl.fi
040 149 0050

Petri Paju, hankepäälikkö
Kaikille eväät elämään -hanke,
Lastensuojelun Keskusliitto
petri.paju@lsl.fi
050 578 0259

LÄHTEET

1. OECD Family Database. 2019. Family cash benefits. OECD. https://www.oecd.org/els/soc/PF1_3_Family_Cash_Benefits.pdf
2. Honkanen, P. 2020. Perusturvan kehitys 2010–2020, Soste. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/01/SOSTE-selvitys-perusturvan-kehitys-2010-2020-Pertti-Honkanen-2.pdf> Viitattu 14.8.2020.
3. Salmi, M. & Kestilä, L. 2019. Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. *Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta*. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/138688> Viitattu 14.8.2020.
4. Halonen, I. 2020. Karanteeni näyttää asumisväljyyden. *Tietotrendit -artikkeli*. Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/karanteeni-nayttaa-asumisvaljyyden-moni-lapsiperhe-asuu-ahtaasti/> Viitattu 14.8.2020.
5. Kiilakoski, T., Nivala, E., Rynnänen, A., Gretschel, A., Matthies, A.-L., Mäntylä, N., Gellin, M., Jokinen, K. & Lundbom, P. 2012. Demokratiarentonin työkaluja. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.): *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118.
6. Hipp, T., Pollari, K. & Luoma, S. 2018. Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2018. <https://www.lsl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten-aaenen-pitaa-kuulua-final.pdf> Viitattu 14.8.2020.
6. Paju, P. 2020. Paikoiltaan siirretty arki – Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään -selvitys. Kaikille eväät elämään -hanke, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2020. <https://www.lsl.fi/julkaisut/paikoiltaan-siirretty-arki-selvitys/>

Ferrari, T., Nelson, K. & Höög H. 2012. The Fiscalization of Child Benefits in OECD Countries. *Growing Inequalities Impacts 2012*. http://archive.uva-aiaa.net/uploaded_files/publications/DP49-Ferrari-Nelson-Hoog.pdf Viitattu 14.8.2020

Universal Child Benefits. 2020. Policy Issues and Options. *Unicef and ODI Briefing 2020*. <https://www.unicef.org/media/70416/file/Universal-child-benefits-Briefing-2020.pdf> Viitattu 14.8.2020